

SALIM ASHUR SHE'RIYATIDA QADRIYATLARNING TIL ORQALI IFODASI: LINGVOKULTUROLOGIK TAHLIL

Mustafayeva Saodat Burxanovna

Xalqaro innovatsion universitet

O'zbek filologiyasi va jurnalistikasi kafedrası o'qituvchisi

saodat_ mustafayeva@mail.com

***Annotatsiya.** Maqolada Salim Ashur she'riyatida milliy va umuminsoniy qadriyatlarining til birliklari orqali ifodalanishi lingvokulturologik yondashuv asosida tahlil qilinadi. Tadqiqotda lingvokulturema tushunchasi markaziy metodologik birlik sifatida olinib, shoir poetik tilida qadriyatlarining semantik, pragmatik va madaniy qatlamlari ochib beriladi. Natijalar Salim Ashur poetik diskursida til va madaniyat uyg'unligi barqaror model sifatida namoyon bo'lishini ko'rsatadi.*

***Kalit so'zlar:** lingvokulturema, poetik diskurs, qadriyat, milliy ong, madaniy semantika, Salim Ashur.*

Zamonaviy gumanitar fanlarda til va madaniyat o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni tadqiq etish ustuvor ilmiy yo'nalishlardan biri sifatida qaralmoqda. Ayniqsa, badiiy matn, xususan, she'riyat tilning nafaqat estetik, balki ijtimoiy-madaniy, aksiologik (qadriyatlarga oid) imkoniyatlarini to'liq namoyon etadigan soha hisoblanadi. Shu bois poetik diskursni lingvokulturologik nuqtai nazardan o'rganish milliy ong, madaniy xotira va qadriyatlar tizimini anglashda muhim ilmiy natijalar beradi.

Salim Ashur she'riyati mazmun va shakl uyg'unligi, tilning ramziy va ma'no qatlamlaridan samarali foydalanilishi bilan ajralib turadi. Shoir ijodida so'z faqat individual kechinmani ifodalash vositasi emas, balki xalqning tarixiy tajribasi, axloqiy me'yorlari va dunyoqarashini mujassamlashtiruvchi madaniy kod vazifasini bajaradi. Shu jihatdan uning she'riyati til orqali qadriyatlarni uzatish mexanizmini tahlil qilish uchun qulay tadqiqot obyekti hisoblanadi.

Lingvokulturologiya doirasida shakllangan lingvokulturema tushunchasi til birliklarining madaniy ma'no yukini aniqlashda asosiy nazariy tayanch bo'lib xizmat qiladi. She'riy matnda uchraydigan leksik birliklar, obrazlar va metaforalar lingvokulturema sifatida namoyon bo'lib, ular orqali milliy va umuminsoniy qadriyatlar tizimi konseptual darajada ifodalanadi.

Mazkur maqolada Salim Ashur she'riyatida til orqali aks etgan qadriyatlar lingvokulturologik yondashuv asosida tahlil qilinadi. Tadqiqotning asosiy maqsadi shoir poetik tilida qadriyat yuklangan lingvokulturemalarni aniqlash, ularning semantik va madaniy xususiyatlarini ochib berish hamda badiiy diskursdagi funksiyasini izohlashdan iborat. Ushbu yondashuv Salim Ashur ijodini faqat adabiy

hodisa sifatida emas, balki madaniy-tilshunoslik hodisasi sifatida baholash imkonini beradi.

Tadqiqotda quyidagi metodlardan foydalanildi:

- **Lingvokulturologik tahlil** – qadriyat yuklangan til birliklarini aniqlash;
- **Semantik tahlil** – leksik va obrazli birliklarning ma’no qatlamlarini ochish;
- **Kontekstual tahlil** – lingvokulturemalarning she’riy matndagi funksiyasini belgilash;
- **Qiyosiy yondashuv** – milliy va umuminsoniy qadriyatlar nisbatini aniqlash.

Salim Ashur she’riyatida uchraydigan asosiy lingvokulturemalar quyidagi qadriyat maydonlari atrofida jamlanadi:

1. Vatan va makon qadriyati

Shoir tilida *yer, tuproq, yo‘l, manzil* kabi birliklar oddiy geografik tushuncha emas, balki tarixiy xotira va milliy daxldorlik ramzi sifatida qo‘llanadi. Ushbu so‘zlar lingvokulturema darajasida vatanparvarlik g‘oyasini kodlaydi.

2. Inson va axloqiy me’yorlar

Vijdon, sabr, nomus, duo kabi birliklar shoir poetikasida axloqiy qadriyatlarning tayanch nuqtalarini tashkil etadi. Bu birliklar individual kechinmadan ko‘ra jamoaviy axloqiy tajribani ifodalaydi.

3. Vaqt va taqdir konsepti

Bugun, ertaga, iz, xotira singari til birliklari vaqtning chiziqli emas, balki madaniy xotira bilan uyg‘unlashgan modelini yaratadi. Bu hol lingvokulturema sifatida xalqona dunyoqarashni aks ettiradi.

4. Ruhiy holat va ichki kechinma

Shoir she’rlarida uchraydigan metaforalar (masalan, *sukut, soya, yurak ovozi*) shaxsiy hissiyotdan tashqari kollektiv ruhiy tajribani ham ifodalaydi. Bu birliklar madaniy jihatdan tanish va o‘quvchi uchun ochiq kod hisoblanadi.

Tadqiqot natijalari Salim Ashur she’riyati lingvokulturologik jihatdan yaxlit va tizimli hodisa ekanini ko‘rsatadi. Shoir poetik matnida qo‘llangan lingvokulturemalar tasodifiy emas, balki muayyan madaniy va aksiologik model asosida shakllangan. Bu hol shoirning individual uslubini milliy tafakkur bilan uzviy bog‘langan holda namoyon etadi.

Salim Ashur ijodida til birliklari estetik vazifadan tashqari, qadriyatlarni kodlovchi semantik markaz sifatida ishlaydi. Masalan, vatan, vaqt, insoniy burch va

ruhiy poklikka oid tushunchalar ko‘pincha ramziy obrazlar orqali ifodalanib, o‘quvchida tayyor estetik taassurot emas, balki madaniy tafakkur jarayonini faollashtiradi. Bu jihat shoir she‘riyatining kommunikativ va tarbiyaviy imkoniyatlarini kengaytiradi.

Muhokama jarayonida aniqlanishicha, Salim Ashur poetik diskursida milliy va umuminsoniy qadriyatlar o‘zaro zid qo‘yilmaydi, aksincha, bir-birini to‘ldiruvchi semantik qatlamlar sifatida namoyon bo‘ladi. Lingvokulturemalar orqali ifodalangan qadriyatlar individual lirik kechinmadan umumxalq madaniy tajribasiga ko‘tariladi. Bu esa shoir ijodini faqat shaxsiy poetik nutq emas, balki madaniy xotirani uzluksiz saqlovchi va uzatuvchi vosita sifatida baholashga asos beradi.

O‘tkazilgan lingvokulturologik tahlil Salim Ashur she‘riyatida qadriyatlarning til orqali ifodalanishi izchil va barqaror tizimga ega ekanini tasdiqlaydi. Shoir poetik tilida uchraydigan lingvokulturemalar milliy ong, axloqiy me‘yorlar, tarixiy xotira va ruhiy kechinmalarni mujassamlashtirgan asosiy semantik birliklar sifatida namoyon bo‘ladi.

Xulosa sifatida aytish mumkinki, Salim Ashur she‘riyati til va madaniyat uyg‘unligini ta‘minlovchi muhim poetik makon hisoblanadi. Unda til estetik vosita bo‘lish bilan birga, qadriyatlarni saqlash va avloddan avlodga uzatish funksiyasini ham bajaradi. Lingvokulturologik yondashuv ushbu ijodni chuqurroq anglash, uning madaniy-ma‘naviy ahamiyatini ilmiy asosda yoritish imkonini beradi.

Mazkur tadqiqot natijalari Salim Ashur she‘riyatini o‘rganishda yangi metodologik yo‘nalishlarni belgilashga xizmat qiladi hamda o‘zbek poetik diskursini qadriyatlar tizimi nuqtai nazaridan tahlil qilish uchun nazariy asos bo‘lib xizmat qilishi mumkin.

Salim Ashur she‘riyatini lingvokulturologik nuqtai nazardan tahlil qilish shuni ko‘rsatadiki, shoir poetik tilida qadriyatlar lingvokulturemalar orqali tizimli va izchil ifodalanadi. Vatan, axloq, vaqt va ruhiy holatga oid til birliklari milliy madaniy ongni aks ettiruvchi asosiy vositalar sifatida namoyon bo‘ladi. Ushbu yondashuv Salim Ashur ijodini o‘rganishda yangi ilmiy imkoniyatlar ochadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Maslova V.A. *Lingvokulturologiya*. – Moskva, 2001.
2. Teliya V.N. *Russkaya frazeologiya v kontekste kultury*. – Moskva, 1996.
3. Karimov B. *Badiiy matn va madaniy semantika*. – Toshkent, 2018.
4. Salim Ashur. *She‘rlar to‘plami*. – Toshkent.